

УДК 159.923.2

Форманюк Юлія Валеріївна

здобувач кафедри загальної психології та психології розвитку особистості

ОНУ імені І. І. Мечникова

Julia.formanyuk@gmail.com

ORCID 0000-0001-6971-2653

ФАКТОРНІ МОДЕЛІ ІНФАНТИЛЬНИХ ПРОЯВІВ ОСОБИСТОСТІ

Стаття присвячена виявленню основних психологічних конструктів з низки індивідуально-особистісних рис. Показано, що визначення особистісної інфантильності ґрунтується на індивідуально-особистісних рисах досліджуваних. Для виявлення особистісних психологічних конструктів за показниками індивідуально-особистісних характеристик інфантильності особистості обрана 5-факторна модель. Вона складається з факторів, що містять індивідуально-психологічні риси конструктів (радикалів): аутичного, абсорбційного, інфантильного, анакастичного та невротичного.

Ключові слова: інфантильність, інфантилізм, особистість, актичний радикал, абсорбційний радикал, інфантильний радикал, анакастичний радикал, невротичний радикал.

Актуальність. В психологічній науці розуміння феномена інфантильності не є однозначним та вживається стосовно як фізіологічних, психічних явищ, так і психологічних та соціальних. Так, вперше Л. С. Виготський надав глибоке психолого-педагогічне визначення сутності інфантильності, що складається в порушенні темпу якісної перебудови психічних функцій (мислення, уваги, пам'яті, моторики), при якому психіка зберігає організацію більш раннього віку [1]. При цьому запізнюється формування складних опосередкованих форм поведінки, утворюється недорозвинення особистості, що веде до порушення всіх видів довільної діяльності.

В. І. Гарбузовим були виділені такі риси інфантильності, як несамотійність, неорганізованість, недостатність практичних навичок, ініціативи, низька витривалість до психічних навантажень, а також недостатньо точні соціальна зрілість і адаптованість [2].

Також сучасні дослідники виділяють в емоційно-вольовій групі якості, що характеризують інфантильність, «наївність», що відображають функціонування системи самооцінки власної особистості в юнацькому віці (І. В. Єгоров [3]). Проте «наївність» в даному випадку проявляється розсудливо, виважено, що може свідчити про раціональне використання людиною інфантильності з вигодою для себе.

Основним критерієм психологічної інфантильності можна назвати невміння і небажання брати на себе відповідальність за своє життя. Однією з умов організації життєдіяльності людини, регулятором її життєвих виборів, справ і цілей буде відповідальність.

В такій спосіб для пошуку інфантильної компоненти у складі індивідуально-психологічних рис особистості було протестоване 139 студентів вищих

навчальних закладів за програмою 16-факторного особистісного опитувальника Р. Б. Кеттела. За результатами опрацьованих анкет досліджуваних було зроблено припущення, що в просторі особистісних рис за розумінням Р. Б. Кеттела можна виявити риси, що властиві для проявів інфантильності.

Мета: аналіз результатів емпіричного дослідження індивідуально-особистісних особливостей інфантильної особистості.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, в проблемі дослідження інфантильності наріжним каменем виступає низка особистісних властивостей, що обумовлюють незрілість особистості та її нездатність до професійної відповідальної діяльності.

Так, найбільш відомий багатофакторний особистісний опитувальник Р. Б. Кеттела, створений в рамках об'єктивного експериментального підходу до дослідження особистості, дозволяє з'ясувати особливості характеру, схильностей та інтересів особистості. Відповідно до теорії особистісних рис Р. Б. Кеттела особистість описується як така, що складається зі стабільних, стійких, взаємопов'язаних елементів (властивостей та рис), що визначають її внутрішню сутність, а поведінку та відмінності в поведінці людей пояснюються відмінностями у ступені вираженості особистісних рис.

Дослідження інфантильної складової серед особистісних рис за опитувальником Р. Б. Кеттела відбувалося із використанням факторного аналізу. Кількість факторів моделі визначалося за допомогою графіку каменистого опису. Факторизація була здійснена методом найбільшої правдоподібності, обертання факторів виконувалося за допомогою процедури облімін з кайзерівською нормалізацією. Після обертання для кожного з досліджуваних нами були розраховані факторні ваги (використовувався метод регресії), які потім були збережені у вигляді інтервальних змінних.

За результатами проведення факторизації нами були розроблені дві моделі для визначення компоненти інфантильних проявів особистості. Перша модель являла собою розподіл особистісних характеристик на 3 фактори, друга модель — на 5 факторів. Дослідження розподілу показників на 2 фактори виявляло надмірне скупчення та поєднання особистісних рис, розподіл на 4 фактори виявився технічно неможливим, проте розгалуження на більше ніж 5 факторів призводило до втрати цілісності досліджуваних показників та відокремлення певних особистісних ознак.

За 3-факторною моделлю значення інтервальних змінних були зведені в загальну таблицю 1 та впорядковані за силою впливу.

До складу першого фактора нами були віднесені показники «замкнутість — товариськість», «низький самоконтроль — високий самоконтроль», «інтелект», «конформізм — нонконформізм» та «прямолінійність — дипломатичність». Другий фактор був визначений показниками «адекватна самооцінка — неадекватна самооцінка», «низька нормативність поведінки — висока нормативність поведінки», «жорстокість — чутливість», «довірливість — підозрілість» та «консерватизм — радикалізм». Третій фактор містив такі показники особистісних рис, як «практичність — мрійливість», «підлеглість — домінантність», «спокій — тривожність», «роз-

слабленість — напруженість», «емоційна нестабільність — емоційна стабільність», «боязкість — сміливість» та «стриманість — експресивність».

Таблиця 1

Дослідження 3-факторної моделі індивідуально-особистісних характеристик за опитувальником Р. Б. Кеттела

Показники	Фактор		
	1	2	3
замкнутість — товарицькість (А)	0,980	0,032	-0,009
низький самоконтроль — високий самоконтроль (Q3)	0,312	-0,031	-0,067
інтелект (В)	0,284	-0,152	-0,084
конформізм — нонконформізм (Q2)	-0,182	0,035	0,036
прямолинійність — дипломатичність (N)	-0,119	0,109	0,041
адекватна самооцінка — неадекватна самооцінка (MD)	-0,150	0,926	-0,268
низька нормативність поведінки — висока нормативність поведінки (G)	0,185	-0,296	0,063
жорстокість — чутливість (I)	0,044	0,212	0,161
довірливість — підозрілість (L)	0,006	-0,201	-0,016
консерватизм — радикалізм (Q1)	0,032	-0,067	-0,025
практичність — мрійливість (M)	-0,041	0,008	0,531
підлеглість — домінантність (E)	0,269	-0,114	-0,475
спокій — тривожність (O)	-0,069	0,238	0,445
розслабленість — напруженість (Q4)	0,072	-0,082	0,414
емоційна нестабільність — емоційна стабільність (C)	0,142	-0,069	-0,377
боязкість — сміливість (H)	0,186	0,062	-0,314
стриманість — експресивність (F)	-0,001	-0,086	-0,092

Розглянемо параметри проведення факторного аналізу. Так, показник КМО (Кайзера — Мейера — Олкіна) вказує на здатність матриці до факторизації та дорівнює 0,507. Тест придатності моделі значення $\chi^2=118,629$, кількість ступенів свободи $df=88$, статистична значущість виявлена на рівні $p=0,016$.

За аналізом отриманих груп можна визначити другий фактор у якості поєднання інфантильних рис особистості. Так, сильний прямий вплив проблеми оцінки власної особистості у поєднанні з проявами підозрілості, протиріччя з загальноприйнятими нормами поведінки та схильність до чуттєвих переживань створюють умови розвитку інфантильних рис.

При дослідженні іншої моделі були виявлені 5 факторів та значення інтервальних змінних наведені за силою впливу у таблиці 2.

Так, за першим фактором були виявлені показники «практичність — мрійливість», «підлеглість — домінантність» та «боязкість — сміливість». За другим фактором були виявлені показники «замкнутість — товарицькість», «інтелект» та «конформізм — нонконформізм». До складу третього фактора були віднесені показники «адекватна самооцінка — неадекватна самооцінка», довірливість — підозрілість» та «жорстокість — чутливість». Четвертий фактор був визначений показниками «низька нормативність поведінки — висока нормативність поведінки», «низький самоконтроль — високий самоконтроль» та «прямолинійність — дипломатичність». Нарешті останній фактор містив показники «спокій — тривожність», «розслабле-

ність — напруженість», «емоційна нестабільність — емоційна стабільність», «стриманість — експресивність» та «консерватизм — радикалізм».

За аналізом отриманих факторів можна виділити третій фактор у якості скупчення показників, які виявляють прояви інфантилізму. Визначені показники «адекватна самооцінка — неадекватна самооцінка», «довірливість — підозрілість» та «жорстокість — чутливість» відображають наявність особистісних якостей, що являють собою передумови розвитку інфантильної поведінки.

Таблиця 2

Дослідження 5-факторної моделі індивідуально-особистісних характеристик за опитувальником Р. Б. Кеттела

Показники	Фактор				
	1	2	3	4	5
практичність — мрійливість (M)	0,980	0,085	0,069	-0,009	0,065
підлеглість — домінантність (E)	-0,388	0,267	-0,091	0,114	-0,204
боязкість — сміливість (H)	-0,323	0,154	0,110	-0,057	-0,199
замкнутість — товарицькість (A)	-0,160	0,925	0,168	-0,258	0,068
інтелект (B)	-0,048	0,293	-0,110	-0,049	-0,065
конформізм — нонконформізм (Q2)	-0,090	-0,261	0,044	-0,079	0,184
адекватна самооцінка — неадекватна самооцінка (MD)	-0,259	-0,168	0,867	0,269	-0,145
довірливість — підозрілість (L)	-0,017	0,080	-0,305	0,242	0,001
жорстокість — чутливість (I)	0,076	0,032	0,210	-0,044	0,083
низька нормативність поведінки — висока нормативність поведінки (G)	0,052	0,014	0,001	-0,762	0,028
низький самоконтроль — високий самоконтроль (Q3)	-0,132	0,224	0,111	-0,339	-0,022
прямолинійність — дипломатичність (N)	-0,026	-0,107	0,013	0,229	0,162
спокій — тривожність (O)	0,203	-0,126	0,148	0,152	0,642
розслабленість — напруженість (Q4)	0,172	0,066	-0,151	0,010	0,384
емоційна нестабільність — емоційна стабільність (C)	-0,178	0,152	0,008	-0,033	-0,324
стриманість — експресивність (F)	0,033	0,090	-0,127	0,119	-0,257
консерватизм — радикалізм (Q1)	-0,062	0,024	-0,091	0,073	0,095

Серед двох факторних моделей для нашого дослідження обираємо 5-факторну модель, оскільки вона краще відповідає емпіричним даним, значення χ^2 та статистична незначущість виявляють ознаки критеріїв відповідності. Також розгалуження моделі за п'ятьма факторами дає найкращий розподіл показників на групи особистісних характеристик. Показники особистісних рис розподіляються таким чином, що дозволяють визначити певні психологічні конструкти за кожним фактором.

Розглянемо окремо кожен з факторів, які були виявлені за 5-факторною моделлю. Дослідження виокремлених індивідуально-особистісних рис також відбувалося за допомогою факторного аналізу.

Так перша група містила показники «практичність — мрійливість», «підлеглість — домінантність» та «боязкість — сміливість». Взаємозв'язок визначених особистісних характеристик відбувався таким чином, що зна-

чний вплив мрійливості (0,999) поєднувався зі схильністю до підлеглості (–0,340) та боязкості (–0,281). Тобто властива особистості багата уява та творчий потенціал співіснували з невпевненістю, поступливістю та нерішучістю, бажання бути у тіні, повільно та делікатно просувати власні ідеї, причому уникаючи відкритих конфліктів та загострень у колективі.

Наступна група показників складається з «замкнутості — товариськості», «інтелекту» та «конформізму — нонконформізму». Розподіл впливу показників свідчить про сильний додатний вплив фактора А (0,870), помірні додатний вплив фактора (0,292) В та від'ємний вплив фактора Q₂ (–0,202). Такий розклад обумовлює глибокі прояви доброзичливості, відкритості та комунікабельності на фоні невидатних розумових здібностей та потреби у груповій підтримці та соціальному схваленні. За такими рисами показників ця група отримала назву «Абсорбційного радикала».

Показники «довірливості — підозрливості» (–0,435), «адекватної самооцінки — неадекватної самооцінки» (0,432) та «жорсткості — чутливості» (0,326) складають наступну групи особистісних рис. Так, рівноважний вплив довірливості та неадекватної самооцінки викриває відчуття власної незначущості та безпорадності, унаслідок чого зростає потреба у надмірній увазі та ставленні до себе та завищеної оцінки власної особистості. До того ж визначена чутливість надає потреби у пошуку симпатії, схвалення та прагнення до заступництва. Основною рисою інфантилізму можна назвати невміння і небажання брати на себе відповідальність за своє життя. Однією з важливих рис організації життєдіяльності людини, регулятором її життєвих виборів, справ і цілей завжди буде виступати відповідальність.

Відповідно до наведеного визначення ця група показників отримує назву «Інфантильного радикалу».

Четверта група містила таку низку показників: «низька нормативність поведінки — висока нормативність поведінки», «низький самоконтроль — високий самоконтроль» та «прямолінійність — дипломатичність». Можна визначити найбільший вплив фактора G (0,853), який проявляється сильним характером, врівноваженістю та емоційною стабільністю. Фактор Q₃ (0,281) підсилює визначену дію та додає незначні прояви самолюбства. Натомість вплив фактора N (–0,220) визначає прояви безтактності та відсутності проникливості в організації комунікативних процесів.

Таки риси висвітлюють педантичну складову визначеної групи показників, отже, отримує назву «Ананкастичний радикал».

Розглянемо останню групу індивідуально-особистісних рис, яка містить показники «спокій — тривожність», «емоційна нестабільність — емоційна стабільність», «розслабленість — напруженість» та «стриманість — експресивність». Взаємозв'язок означених показників визначав сильний додатний вплив фактора O (0,605), також додатний вплив фактора Q₄ (0,368) та від'ємні впливу факторів С та F (–0,385 та –0,244 відповідно). Невпевненість у собі, вразливість та тривожність являють собою визначні особистісні риси для цієї групи. Також достатній рівень дратівливості та збудження, слабкості власного Я та замкнутість у собі надають істотної сили розвитку депресивних настроїв.

За всіма цими твердженнями ця група особистісних рис отримує назву «Невротичного радикала».

Висновки. Таким чином, були виявлені психологічні конструкти з низки індивідно-особистісних рис за опитувальником Р. Б. Кеттела. Визначення особистісної інфантильності ґрунтується на індивідно-особистісних рисах досліджуваних. Для виявлення особистісних психологічних конструктів за показниками індивідно-особистісних характеристик інфантильності особистості була обрана 5-факторна модель розгалуження. Вона складалася з виявлених п'яти факторів, що містили індивідно-психологічні риси певних конструктів (радикалів): аутичного, абсорбційного, інфантильного, анакастичного та невротичного.

Список використаних джерел і літератури

1. Выготский Л. С. Избранные психологические исследования /Л. С. Выготский. — М.: Педагогика, 2007. — С. 320.
2. Гарбузов В. И. Нервные и трудные дети /В. И. Гарбузов. — СПб.: Питер, 2008. — 324 с.
3. Егоров И. В. Динамика взаимосвязи выраженности некоторых самооцениваемых социально-психологических качеств личности студентов педагогического вуза /И. В. Егоров // Вестник Московского городского педагогического университета. Серия: «Педагогика и психология». — 2007. — № 2 (17). — С. 38–50.
4. Barrett P. Structural Equation Modelling: Adjudging Model Fit / P. Barrett // Personality and Individual Differences. — 2007. — Vol. 42, No 5. — P. 815–24.

REFERENCES

1. Vigotskiy, L. S. (2007). *Izbrannye psichologicheskies issledovania [Selected psychological research]*. M.: Pedagogika [in Russian].
2. Garbuzov, V. I. (2008). *Nervnie I trudnie deti [Nervous and difficult children]*. SPb.: Piter [in Russian].
3. Egorov, I. V. (2007). *Dinamika vzaimosvazi vyrazhennosti nekotoryh samoocenivaemyh socialno-psichologicheskikh kachestv lichnosti studentov pedagogicheskogo vuza [The dynamics of the relationship of vyrazhennosti some savienojumi socialo-psychological qualities of students of pedagogical University]*. M.: Izd-vo MGPU [in Russian].
4. Barrett, P. *Structural Equation Modelling: Adjudging Model Fit* / P. Barrett // *Personality and Individual Differences*. — 2007. — Vol. 42, No 5. — P. 815–24.

Форманюк Юлия Валериевна

соискатель кафедры общей психологии и психологии развития личности
ОНУ имени И. И. Мечникова

ФАКТОРНЫЕ МОДЕЛИ ИНФАНТИЛЬНЫХ ПРОЯВЛЕНИЙ ЛИЧНОСТИ

Резюме

Вывявлены психологические конструкты из ряда индивидно-личностных черт по опроснику Р. Кеттела. Определение личностной инфантильности в статье формируется на основе индивидно-личностных черт испытуемых. Для выявления личностных психологических конструктов по показателям индивидно-личностных характеристик инфантильности личности выбрана 5-факторная модель, состоящая

из факторов, содержащих индивидуально-психологические черты определенных кон-структов (радикалов): аутического, абсорбционного, инфантильного, анакастиче-ского и невротического.

Ключевые слова: инфантильность, инфантилизм, личность, аутический ради-кал, абсорбционный радикал, инфантильный радикал, анакастический радикал, невротический радикал.

Formaniuk Julia

applicant of the chair of General psychology and psychology of personality development ONU I. I. Mechnikov

FACTOR MODEL OF THE INFANTILE MANIFESTATIONS OF PERSONALITY

Abstract

In psychological science, the understanding of the phenomenon of immaturity is not unique and is used in relation to physiological, psychological phenomena, and psychological and social. Modern researchers in emotional and strong-willed group of qualities that characterize immaturity «naivety», reflecting the functioning of the system of self-esteem in adolescence. However, the «naive» in this case manifests itself wisely, carefully, that may be indicative about the rational use of human immaturity to their advantage.

The main criterion of psychological immaturity can be called the inability and unwillingness to take responsibility for their lives. One of the conditions of the organization of human life, control his life choices, Affairs and objectives will be the responsibility.

The research problem of immaturity cornerstone is a number of personal character-istics that contribute to the immaturity of the personality and its inability to profes-sional responsibility.

Identified psychological constructs from a number of ndidn-personality traits by questionnaire Cattell. The definition of personal immaturity is based on the back-ground ndidn-personality traits of subjects. To identify the personal psychological constructs on indicators ndidn personality characteristics of immaturity of personality was chosen as the 5 factor model of branching. It consisted of five factors identified that contained ndidn-psychological traits of certain constructs (radicals): autistic, ab-sorption, infantile, and neurotic anycasting.

Key words: infantile, infantilism, identity, actioni radical absorption radical, a radical infantile, anycasting radical, neurotic radical.

Стаття надійшла до редакції 18.06.2017